

Hannah Arendtová: Kultura a politika. In: Merkur, prosinec 1958.

V Německu se pravděpodobně poprvé rozhořel fenomén pseudointelektuálů, který před zhruba 150 lety poprvé popsal Clemens Brentano. Pro pseudointelektuála se kultura stala společenskou záležitostí, otázkou společenské prestiže. Pseudointelektuál („Bildungsphilister“) je možná specificky německý druh, ale zespolečenštění kultury, její devalvace v rámci společenských hodnot, je obecným moderním jevem a pseudointelektuál v Německu odpovídá snobovi v Anglii a high-brow intelektuálovi v Americe (...).

To, co nazýváme masovou kulturou, není nic jiného než zespolečenštění kultury, které začalo v salonech. Rozdíl je pouze v tom, že zespolečenštění, které se původně zmocnilo vyšších tříd a stavů, se nyní rozšířilo do všech tříd, a stalo se tak masovým jevem. Všechny vlastnosti, které mezitím objevila masová psychologie u masového člověka: jeho opuštěnost (a opuštěnost není ani izolace, ani osamělost) a zároveň přizpůsobivost; jeho dráždivost a nedostatek stability; jeho mimořádná konzumnost (neřkuli obžerství) a zároveň naprostá neschopnost posoudit nebo rozlišit kvalitu; ale především jeho egocentrismus a katastrofální odcizení světu, které mylně (již od Rousseaua) chápe jako sebeodcizení - to vše se poprvé projevilo v "dobré společnosti", která rozhodně není masovou.

Nicméně mezi poslední fází zespolečenštění kultury v masové kultuře a dřívější fází pseudointelektuálů existují velmi významné rozdíly. Ty lze snad nejlépe a nejstručněji ilustrovat na fenoménu zábavního průmyslu, vůči němuž, jak známo, pseudointelektuálové a kulturní snobové chovali největší výhrady. Pseudointelektuál se chopil kultury jako kulturní hodnoty, díky níž si zajistil vyšší společenské postavení; vyšší, než se domníval, že mu náleží od přírody nebo od narození. Kulturní hodnoty tedy byly tím, čím hodnoty vždycky jsou, totiž směnnými hodnotami, a devalvace, která téměř automaticky vstupovala do hry, spočívala právě v tom, že kultura byla využívána nebo zneužívána ke společenským účelům. Jak kulturní hodnoty přecházely z ruky do ruky, byly uchváčeny, a tím ztrácely schopnost, která byla původně vlastní všem kulturním věcem, totiž aby samy někoho uchvátily. Tyto kulturní věci, denaturované na hodnoty, však nebyly konzumovány; i ve své nejopotřebovanější podobě jim zůstalo jejich předmětné bytí ve světě.

Jinak je tomu u věcí, které nabízí zábavní průmysl. Slouží, jak se říká, k zabíjení času, ale to znamená, že slouží životnímu procesu společnosti, kterou jsou spotřebovávány stejně jako jiné spotřební zboží. Dokud zábavní průmysl vyrábí své vlastní spotřební zboží, je vše v pořádku a nelze tomuto průmyslu vytýkat nic víc, než by bylo možné vytýkat kterékoli pekárně – totiž že vyrábí výrobky, jejichž trvanlivost je tak krátká, že se musí spotřebovat v okamžiku, kdy jsou vyrobeny, aby se nezkazily. Pokud se však zábavní průmysl zmocní kulturních statků – a přesně to se v masové kultuře děje – hrozí velké nebezpečí, že životní proces společnosti, který je jako všechny životní procesy ve svém biologickém cyklu metabolismu v zásadě nenasytný, začne kulturní statky skutečně konzumovat.

To se samozřejmě neděje, když se kulturní statky, knihy nebo reprodukce obrazů vrhnou s nízkou cenou na trh a dosáhne se masového prodeje; ale děje se to, když se kulturní statky mění – přepisují, zestručňují, popularizují, kýčovitě reprodukuje -, aby se staly použitelnými pro zábavní průmysl. A tento úpadek nezačíná, když si každý může koupit Platónovy dialogy za pár drobných. Začíná tehdy, když jsou tyto věci upraveny tak, aby byly masově prodejné. Zábavní průmysl není znakem toho, co nazýváme masovou kulturou a co bychom měli přesněji nazývat úpadkem kultury.

Tamtéž:

Pokud si někdo myslí, že demokracie je nepřátelská vůči kultuře a že kultura může vzkvétat pouze v aristokracii, pak je to pravda, pokud chápeme demokracii jako zespolečenštění člověka a světa – což však tak rozhodně nemusí být. V každém případě kulturu ohrožuje fenomén společnosti, a to společnosti dobré stejně jako masové. (...)

Ve světě věcí jsme si zvykli rozlišovat mezi užitkovými předměty a uměleckými díly. Oběma je společné, že jsou věcmi, tj. že se nevyskytují v přírodě, ale pouze ve světě vytvořeném člověkem, a že mají určitou trvalost, která sahá od trvanlivosti běžného zboží až po možnou nesmrtelnost uměleckého díla. Jako takové se liší od spotřebního zboží na jedné straně, jehož životnost ve světě sotva přesáhne dobu, kterou trvalo jeho zhotovení, a od produktů jednání na straně druhé, událostí, činů, slov a konečně i dějin, které jsou jejich výsledkem, a které jsou samy o sobě tak pomíjivé, že by sotva přežily hodinu nebo den, v němž se objevily, kdyby jim nepomáhala paměť a tvůrčí schopnosti člověka. (...)

Svět, pokud je kulturní, by měl zaručit přežití, a toho dosahuje nejlépe ve věcech, které nazýváme uměleckými díly a které jsou kulturními hodnotami par excellence. Aby mohly plnit svůj "účel", musí být pečlivě chráněny před vším "zúčelněním" a obecnými zájmy, před užíváním a konzumací – přičemž v našem kontextu je jedno, zda se této ochrany dosahuje jejich umístěním na posvátných místech, v chrámech a kostelích, nebo jejich předáním do péče muzeí a památkářů. V každém případě potřebují být na veřejnosti.

Bez politické svobody je kultura neživotná: smrt politiky a atrofie úsudku je předpokladem zespolečenštění a znehodnocení kultury, z něhož jsme vyšli. Ale bez krásy kulturních věcí, bez zářivé nádhery, v níž se manifestuje trvalost a potenciální nesmrtelnost světa, je vše politické pomíjivé.